

ДАСТЛАБКИ ТЕРГОВДА ЙЎЛ ҚЎЙИЛГАН ХАТО ВА КАМЧИЛИКЛАРНИ СУДДА БАРТАРАФ ҚИЛИШ МАСАЛАЛАРИ

Мамадалиев Ўткир Абдуғаффарович

Қашқадарё вилоят суди раисининг ўринбосари –
жиноят ишлари бўйича судлов хайъати раиси

E-mail: mua@mail.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10910915>

Аннотация. Ушбу илмий мақолада дастлабки тергов жараёнида содир этилган хатолар ва камчиликларнинг турлари, уларнинг сабаблари ва оқибатлари ҳамда уларни судда қандай қилиб самарали бартараф этиш мумкинлиги ҳақида батафсил маълумот берилган. Хусусан, далилларни нотўғри йиғиш, терговчиларнинг касбий малакасизлиги, шошилиш ва нотўғри қарорлар қаби кенг тарқалган муаммолар ёритилади.

Калит сўзлар: одил судлов, касбий малака, далилларни тўплаш, хато ва камчиликлар, суд жараёни, халқаро стандартлар.

Адолатли ва самарали тергов жараёни жамиятда қонун устуворлигига бўлган ишончни мустаҳкамлайди. Терговда йўл қўйилган хато ва камчиликларни самарали тарзда бартараф этиш жиний одил судлов тизимининг шаффофлигини ва адолатлилигини кўрсатади. Бу, ўз навбатида, фуқароларнинг ҳуқуқ тизимига бўлган ишончини оширади.

Тергов ва суд жараёнларида юзага келадиган хато ва камчиликларни аниқлаш ва бартараф этиш профессионалик ва компетентлик даражасини оширади. Бу муаммоларни ҳал қилиш учун тегишли билим ва кўникмаларни ривожлантириш, шунингдек, тизим ичидаги камчиликларни тузатиш зарур.

Жаҳон ҳамжамияти томонидан қабул қилинган халқаро ҳуқуқий меъёрлар ва стандартларга риоя қилиш муҳимдир. Тергов ва суд жараёнларида халқаро меъёрларга мувофиқликни таъминлаш, шунингдек, хато ва камчиликларни самарали бартараф этиш мамлакатнинг халқаро обрўсини оширади ва бошқа давлатлар билан ҳамкорликни кучайтиради.

Дастлабки терговда йўл қўйилган хато ва камчиликларни судда бартараф қилиш масалалари нафақат жиний одил судлов тизими учун, балки бутун жамият учун муҳим аҳамиятга эга. Бу масалаларнинг ҳал қилиниши адолатли судловни таъминлаш, фуқароларнинг асосий ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш ҳамда жамоатчилик ишончини мустаҳкамлашга ёрдам беради.

Дастлабки терговда йўл қўйиладиган хато ва камчиликларнинг турлари қуйидагича бўлиши мумкин:

1. Процессуал хато ва камчиликлар:

- Бу ҳуқуқий ҳужжатлар, жумладан, тергов ҳужжатлари ва баённомаларнинг нотўғри ёки асослантилмаган ҳолда ёзилиши ҳамда расмийлаштиришидан иборат бўлади.
- Қонунда белгиланган процессуал қоидаларга риоя қилинмаслиги, масалан, гумонланувчи, айбланувчи ёки гувоҳнинг ҳуқуқларини етарли даражада тушунтирмаслик.
- Тергов ҳаракатларини белгиланган муддатларда амалга оширмаслик.

2. Техник ва тактик хато ва камчиликлар:

- Далилларни йиғишда хатолар, масалан, жиноят жойидан нотўғри ёки алоқаси бўлмаган далилларни йиғиш ёки сақлаш.
- Тергов тактикасининг нотўғри танланиши, жумладан нотўғри сўроқ қилиш усуллари қўллаш ёки гувоҳлардан маълумот олишда хатолар.
- Жиноятни тергов қилишда техник воситалар ва методлардан нотўғри ёки самарасиз фойдаланиш.

3. Қонуний ва этик хато ва камчиликлар:

- Гумонланувчи, айбланувчининг ёки гувоҳнинг ҳуқуқларини очиқдан-очиқ бузиш, масалан, таҳқирлаш ёки ноқонуний босим ўтказиш.
- Этик қоидаларнинг бузилиши, жумладан касбий махфийликни сақламаслик ёки манфаатлар тўқнашуви.

4. Коммуникатив хато ва камчиликлар:

- Гувоҳлар, гумонланувчи, айбланувчилар ёки жабрланувчилар билан нотўғри мулоқот, масалан, нотўғри саволлар бериш ёки маълумотларни нотўғри талқин қилиш.
- Терговчилар ўртасида ёки бошқа ҳуқуқий органлар билан ахборот алмашишда камчиликлар.

Ушбу классификация дастлабки тергов жараёнидаги муаммоларни аниқлаш ва тушунишда ёрдам бериши мумкин, шунингдек, ушбу муаммоларни ҳал қилиш ёки олдини олиш чораларини ишлаб чиқиш учун асос бўлиб хизмат қилади.

Шунингдек, мавзу бўйича халқаро тажриба ва миллий амалиётни солиштириш жуда муҳимдир. Бу солиштириш орқали турли мамлакатлардаги энг яхши амалиётларни аниқлаш ва миллий тизимни такомиллаштириш учун фойдаланиш мумкин.

Кейинги масала, бу мавжуд ҳуқуқий механизмлар ва уларнинг самарадорлигини кўриб чиқишдир. Қуйида ушбу механизмлар ва уларнинг афзалликлари ҳамда камчиликлари ҳақида маълумот бериб ўтамиз, жумладан:

1. Процессуал назорат механизмлари:

Прокуратура назорати: Прокуратура органлари тергов жараёнларини кузатиб бориш ва уларда йўл қўйилган ҳар қандай қонунбузилишларни аниқлаш ва тўғрилаш учун масъулдир.

Шикоятлар бўйича тартиб: Тергов жараёнида йўл қўйилган хато ва камчиликларга қарши шикоят қилиш имконияти. Бу гумонланувчи, айбланувчилар, жабрланувчилар ёки гувоҳларга ўз ҳуқуқларини ҳимоя қилиш учун асосий восита ҳисобланади.

2. Қонун чиқарувчи ва назоратчи институтлар:

Қонун чиқариш органлари: Мавжуд қонунларни таҳлил қилиш ва уларни янгилаш ёки такомиллаштириш. Ҳуқуқий нормаларни такомиллаштириш орқали тергов жараёнида хатоларнинг олдини олиш мумкин.

Одил судлов органлари: Судлар, жумладан конституциявий ва олий судлар, ҳуқуқий нормаларнинг қўлланилиши ва тергов амалиётининг қонунга мувофиқлигини кафолатлаш.

3. Халқаро механизмлар:

Халқаро ҳуқуқий стандартлар ва конвенциялар: БМТнинг азоб-уқубатларга қарши конвенцияси, Европа Инсон Ҳуқуқлари Конвенцияси каби ҳужжатларга мувофиқ ҳаракат қилиш.

Халқаро ташкилотлар ва судлар: Европа Инсон Ҳуқуқлари Суди каби ташкилотларнинг қарорлари ва тавсиялари миллий амалиётни такомиллаштиришга ёрдам беради.

4. Процессуал қайта кўриб чиқиш:

Механизм: Терговнинг қайта кўриб чиқирилиши, бу хатолар ва камчиликларни тузатиш учун мўлжалланган.

Самарадорлиги: Бу механизм, агар тўғри қўлланилса, хатоларни тузатиш ва адолатли ҳукмга эришишда муҳим рол ўйнайди. Лекин унинг самарадорлиги терговчиларнинг малакаси ва объективлигига боғлиқ.

5. Адвокатнинг иштироки:

Механизм: Жиноят ишида адвокатнинг иштироки, гумонланувчи ёки айбланувчининг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш.

Самарадорлиги: Адвокатларнинг иштироки гумонланувчи ёки айбланувчининг ҳуқуқларини таъминлайди ва тергов жараёнида хато ва камчиликларни аниқлашга ёрдам беради.

6. Ички ва ташқи назорат:

Механизм: Тергов фаолияти устидан ички (масалан, прокуратура) ва ташқи (масалан, Омбудсман, жамоатчилик кенгашлари) назорат.

Самарадорлиги: Ички ва ташқи назорат механизмлари тергов сифатини ошириш ва хатоларни минималлаштиришга ёрдам беради, аммо уларнинг самарадорлиги назоратнинг шаффофлиги ва мустақиллигига боғлиқ.

Мавжуд ҳуқуқий механизмларнинг самарадорлиги кўп жиҳатдан миллий ҳуқуқий тизимларнинг транспарентлиги, мустақиллиги ва ресурслари каби омилларга боғлиқ бўлади. Терговда йўл қўйилган хато ва камчиликларни самарали ҳал этиш учун ушбу механизмларни тўғри қўллаш ва уларни доимий равишда яхшилаш муҳимдир.

Бундан ташқари, суд амалиёти ва апелляция (кассация) ёки тафтиш инстанцияси тажрибасини кўриб чиқиш, муҳим юридик масалаларни аниқлаш ва ҳал этишда муҳим қадамдир.

Судлар дастлабки терговда йўл қўйилган хато ва камчиликларни аниқлашда асосий рол ўйнайди. Суд амалиётида бу хатолар аниқланган ва муҳокама қилинган мисоллар, уларнинг оқибатлари ва уларни тузатиш йўллари муҳимдир.

Ушбу мавзу доирасида тергов ва суд амалиётини такомиллаштириш учун қуйидаги тавсияларни бериш мумкин:

1. Терговчиларнинг малакасини ошириш
2. Процессуал қоидаларни қатъий риоя қилиш
3. Адвокатлар ва ҳимоячилар билан ҳамкорликни кучайтириш:
4. Тергов ва суд жараёнларида технологиядан фойдаланишни кучайтириш
5. Жамоатчилик иштирокини ва назоратини кучайтириш

Қонунчиликни янгилаш ва оптималлаштириш

References:

1. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал Кодекси, 2021 йил 21 апрелдаги ЎРҚ-683-сонли [Қонуни](#) таҳририда — Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 21.04.2021 й., 03/21/683/0375-сон, <https://lex.uz/docs/111460>;

2. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2014 йил 23 май кунги 7-сонли «Суд ҳукми тўғрисида»ги қарори.
3. “Reforming the Preliminary Investigation Process: Lessons from European Practices”: Elena Petrova, Journal of Legal Reform, 2020. 75-92.
4. А.Алексеева, 2018. ст. 102-118.
5. “Судебная система и устранение процессуальных нарушений”, Дмитрий Богданов, 2020. ст.56-79.
6. “Ошибки в предварительном следствии и их влияние на справедливость судопроизводства”, Елена Воронцова, 201. 145-163.

